

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

НЕКРУТ ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 159.922.86-057.87:159.964(043.3)

**ГЛИБИННЕ ПІЗНАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ПРОТИРІЧ СТУДЕНТІВ
З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Яценко Тамара Семенівна,
Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри глибинної
корекції і психолого-соціальної реабілітації

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Татенко Віталій Олександрович,
Інститут соціальної і політичної психології,
головний науковий співробітник

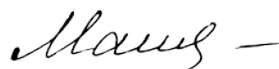
кандидат психологічних наук, доцент
Полянничко Олена Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри спортивної підготовки

Захист відбудеться 10 грудня 2016 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43021.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43021.

Автореферат розісланий 10 листопада 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції розвитку України, її інтеграція в європейське і світове співтовариство поставили перед вітчизняною психолого-педагогічною наукою низку нових завдань, одним з яких є інтеграція молоді з обмеженими функціональними можливостями (ОФМ) в освітній процес у вищих навчальних закладах. Згідно з Національною доктриною освіти України у XXI столітті вдосконалення системи освіти на основі принципів гуманізації й індивідуалізації навчання передбачає максимальне врахування особистісно-психологічних особливостей молоді з функціональними обмеженнями. В контексті цього в сучасній психологічній теорії та практиці актуальності набуває проблема надання кваліфікованої психологічної допомоги молоді з ОФМ з орієнтацією на розуміння цілісної психіки в єдності її суперечливих тенденцій.

Суперечність є передумовою діалектики психічних процесів. Глибинне пізнання ставить акцент на джерелі руху розвитку всередині самого об'єкта, а не поза ним, що узгоджується із законом єдності й боротьби протилежностей. З огляду на це, цілісність психічного є складною й розщепленою системою, яка включає в себе несумісні одна з одною тенденції, що задані функціональними особливостями сфер свідомого й несвідомого. Ці сфери є невіддільними одна від одної й, водночас, функціонально несумісними (Т. Яценко). Мова йде про дуалізм психічного, що задається функціональною асиметричністю сфер свідомого і несвідомого.

Вивчення проблеми внутрішніх суперечностей психіки подано в працях А. Адлера, Е. Берна, О. Бодальова, М. Кляйн, К. Левіна, В. Лейбіна, А. Лоуена, С. Мадді, С. Максименка, А. Маслоу, О. Полянничко, В. Райха, К. Роджерса, С. Рубінштейна, В. Татенко, А. Фрейд, З. Фрейда, М. Хардінга, К. Хорні, К. Юнга, Т. Яценко та ін.

В науковій літературі представлені дослідження психологічних особливостей осіб з обмеженими функціональними можливостями, що можуть поглиблювати особистісні протиріччя (В. Бочелюк, О. Купреєва, І. Мамайчук, О. Мещеряков, О. Романенко, Є. Синьова, І. Соколянський, Н. Соловйова, О. Ставицький, О. Суворов, А. Турубарова, Є. Холостова та ін.).

Аналіз літератури доводить недостатню дослідженість проблеми пізнання глибинних детермінант особистісних протиріч студентів з функціональними обмеженнями. Відсутність комплексного аналізу феномену особистісних протиріч студентів з ОФМ та недостатня розробленість методів дослідження психіки в її цілісності (свідоме/несвідоме) обумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи: «Глибинне пізнання особистісних протиріч студентів з обмеженими функціональними можливостями».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень кафедри психології

Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) «Теоретико-методологічні засади психокорекції особистості» (номер державної реєстрації 0110U006396), кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького «Розбудова інноваційних технологій підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору» (номер державної реєстрації 0103U004595) та згідно з планом науково-дослідної роботи НАПН України з напрямку «Науково-методичне забезпечення національної системи психологічних служб» («Теоретико-методологічні засади групової психокорекції»). Тема дисертації затверджена вченою радою Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (протокол № 3 від 23.10.2013 р.), вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 5 від 05.04.2016 р.) й узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 26.11.2013 р.).

Мета дослідження: обґрунтувати дослідження особистісних протиріч студентів з обмеженими функціональними можливостями на засадах психодинамічної теорії.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз філософсько-психологічної літератури з питань глибинного пізнання психіки студентів з обмеженими можливостями;
2. Виявити глибинні чинники особистісних протиріч психіки студентів з функціональними обмеженнями в процесі активного соціально-психологічного пізнання;
3. Розкрити роль механізмів психологічного захисту у виникненні особистісних протиріч психіки студентів з функціональними обмеженнями;
4. Розробити рекомендації практичним психологам за результатами дисертаційного дослідження.

Об'єкт дослідження – особистісні протиріччя студентів з обмеженими функціональними можливостями.

Предмет дослідження – глибинне пізнання особистісних протиріч студентів з обмеженими функціональними можливостями.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: зв'язок процесу формування психічного із соматичними аспектами (О. Бодальов, К. Ізард, В. Франкл та ін.); психолого-особистісні характеристики особи в студентському віці (А. Абрамова, Б. Ананьєв, Л. Божович, Ж. Вірна, О. Дусавицький, Г. Костюк, Л. Малімон, В. Панок, О. Полянничко, О. Солодухова, Т. Яценко та ін.); методологія системного підходу до розуміння цілісності психіки (Г. Балл, Ф. Бассін, О. Бондаренко, Н. Каліна, В. Лейбін, С. Максименко, В. Москалець, М. Пірен, О. Полянничко, В. Татенко,

Т. Титаренко, К. Хорні, А. Фрейд, З. Фрейд, К. Юнг, Т. Яценко та ін.); особливості структурних та функціональних аспектів свідомої та несвідомої сфер психіки (Ф. Бассін, З. Карпенко, С. Леклер, С. Максименко, А. Менегетті, Д. Узнадзе, А. Фрейд, З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг, Т. Яценко та ін.); характеристики суперечливої природи психіки людини (С. Аврамченко, Д. Дубровський, О. Леонтьєв, Г. Олпорт, С. Рубінштейн, О. Скобедіна, Р. Тугушев, З. Фрейд, К. Юнг, Т. Яценко); глибинно-психологічне пізнання психіки в її цілісності методом АСПП, розробленим Т. Яценко та апробованим в дисертаціях С. Аврамченко, К. Бабенко, Т. Богдан, Л. Бондаревської, Т. Горобець, Д. Дроздової, І. Євтушенко, Б. Іваненко, І. Калашник, М. Кононової, М. Маїк, А. Мелоян, О. Овчаренко, С. Раджабової, Н. Сивопляс, О. Святка, О. Стасько, Ю. Святенко, І. Сірик, Л. Туз, О. Усатенко, О. Франчук, Н. Шавровської та ін.).

В основу **концепції дослідження** покладено психодинамічну теорію, яка базується на розумінні цілісності психіки суб'єкта (в єдності та функціональному протистоянні сфер свідомого і несвідомого), що передбачає врахування в АСПП механізмів, які задають оптимальність діагностико-корекційного процесу завдяки дотриманню принципу додатковості в двох його формах – «невід'ємність сфер свідомого й несвідомого» та принципу «із іншого» (із несвідомого), введеного Т. Яценко, а також позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта.

Для розв'язання поставлених у дисертації завдань і досягнення мети застосовувались такі **методи** дослідження: 1) *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення наукової літератури з дисертаційної проблеми; 2) *емпіричні* – включене спостереження, діалогічна взаємодія в психокорекційних групах за методом активного соціально-психологічного пізнання в його конкретних методиках: психоаналітична робота з комплексом тематичних психомалюнків, неавторськими малюнками; топологічне моделювання із застосуванням каменів, предметних моделей, піщаниці; структурно-семантичний аналіз стенограм психокорекційної роботи з метою виявлення особистісних протиріч; аналіз самозвітів студентів-учасників АСПП; *кількісна обробка даних* (відсоткові співвідношення, середні показники та ін.).

Експериментальна база роботи. Дослідження виконане на базі Спеціалізованого факультету для студентів-інвалідів Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Респондентами були студенти з функціональними порушеннями, обумовленими сомато-фізіологічними захворюваннями (II–III група інвалідності). Для проведення тестового дослідження була сформована репрезентативна група із 258 осіб, віком від 17 до 35 років, із якої 130 осіб склали експериментальну групу, і 128

осіб – контрольну. Дослідницька робота над проблемою здійснювалась у три етапи (пошуковий, дослідний, узагальнювально-формувальний (діагностико-корекційний)) впродовж 2012 – 2016 років.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що:

вперше: введено поняття «базально-внутрішній конфлікт» психіки у співвідношенні його з категорією «психічний конфлікт» (за З. Фрейдом); виявлено спільну їх особливість – неявність, прихованість (латентність) для Я і, водночас, енергетичну потентність; встановлено, що підґрунтям базально-внутрішнього конфлікту є несумісність потягів Ід – «до життя» та «до смерті», які різняться представленням в свідомості суб'єкта – Я знайоме лише з інстинктом самозбереження (інший бік конфлікту представлений лише Ід та Супер-Его); перехід базально-внутрішнього конфлікту в особистісну сферу пов'язаний із дієвістю системи психологічних захистів як особистісних протиріч, які деформують соціально-перцептивну інформацію на вході, на рівні її інтерпретації, та на виході (в поведінці); базально-внутрішній конфлікт психіки (який іманентно притаманний несвідомому) трансформується в особистісне протиріччя шляхом його осуб'єктивування захистами (з опорою на умовні цінності); універсальний вияв особистісних протиріч проявляється опосередковано в тенденціях поведінки – «до життя» та «до психологічної смерті»; неусвідомлюваність особистісної суперечності психіки з боку Я беззастережно імпотує потенціал суб'єкта та породжує особистісну проблему, смислові параметри якої є імплікованими, неусвідомлюваними суб'єктом; особистісні суперечності проявляються в деструкціях поведінки – регресії, мазохізмі та самодепривації, що не сприяє здоров'ю, ускладнює актуалізацію й самореалізацію осіб з OFM, обумовлюючи необхідність їхньої участі в діагностико-корекційному процесі груп АСПП, зорієнтованих на розширення самосвідомості та пробудження інстинкту самозбереження;

– *додовнено та уточнено* категорії «протиріччя», «особистісне протиріччя» й «особистісна проблема» завдяки встановленню зв'язків з базально-внутрішнім конфліктом «до життя» та «до смерті»;

– *набули подальшого розвитку* теоретико-методологічні положення діагностико-корекційних особливостей методу АСПП у процесі виявлення особистісних протиріч та їх корекції в осіб з обмеженими функціональними можливостями;

– *розкрито можливості* методу АСПП в актуалізації неусвідомлюваних чинників особистісних протиріч осіб з обмеженими функціональними можливостями.

Практичне значення. Дисертаційне дослідження побудоване на результатах практичного діагностико-корекційного процесу пізнання психіки студентів з обмеженими функціональними можливостями. Учасники АСПП,

при активній участі в діагностико-корекційному процесі, отримали не лише корекційний результат, а й асимілювали прийоми та способи самоаналізу, що сприяло розвитку навичок аутопсихокорекції. Теоретичні та емпіричні результати дослідження сприяли ефективному їх використанню в процесі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, зокрема поглибленню змісту дисциплін: «Психолого-педагогічний супровід студентів з ОФМ у просторі інклюзивної освіти», «Технології роботи психолога в інклюзивному освітньому середовищі», «Діагностика та корекція психіки суб'єкта з використанням візуалізованих засобів глибинного пізнання».

Основні положення дисертаційної роботи **впроваджено** в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 96/01-а від 15.03.16 р.), РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (довідка № 219 від 01.10.2014 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 146-н від 18.04.2016 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/682 від 05.04.2016 р.), Інституту психології імені Г. С. Костюка (довідка № 23-01-11 від 13.01.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були апробовані на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2010–2014 рр.), «Развитие гуманитарных наук. Проблемы и перспективы» (Катовице, 2012 р.), «Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях» (Прага, 2013 р.), «Ломоносов – 2013» (Москва, 2013 р.), «Актуальные проблемы теоретической и прикладной психологии» (Ереван, 2013 р.), «Тенденції розвитку педагогіки та психології в XXI столітті» (Одеса, 2013 р.); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Інклюзивне образование и социальная реабилитация детей с особыми потребностями» (Симферополь, 2010 р.), «Проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні» (Умань, 2013 р.); *всеукраїнських науково-практичних семінарах*: «Теоретичні та методологічні засади практичної психології» (Ялта, 2010 – 2014 рр.); *всеукраїнських науково-методичних семінарах*: «Літня школа аспірантів» (Ялта, 2013); *науково-практичних семінарах*: «Професійна підготовка майбутнього спеціаліста: проблеми теорії та практики» (Ялта, 2013). Обговорення концептуальних положень дисертації, результатів дослідження і впровадження їх у практику здійснювалось під час Авторських шкіл та Наукових сесій академіка НАПН України Т. С. Яценко (2010 – 2016 рр.), де дисертант брала участь у роботі психокорекційних груп; проводила заняття з глибинної психокорекції за методом АСПП в межах реалізації проекту «Право дітей з інвалідністю на доступну середню освіту» (проект МАТРА КАП Посольства Нідерландів в Україні) на базі Регіонального центру вищої освіти інвалідів (РВНЗ «КГУ», м. Ялта).

Особистий внесок здобувача. Розроблені наукові положення й аналіз отриманих емпіричних даних є самостійним внеском автора в дослідження проблеми глибинного пізнання особистісних протиріч студентів з обмеженими функціональними можливостями. В параграфі монографії, виконаному в співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в теоретичному обґрунтуванні емпіричних феноменів за критеріями особистісних змін осіб з ОФМ.

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 14 публікаціях, з яких: 1 – колективна монографія, 7 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, з них 2 статті – у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (263 найменувань, з них 5 іноземною мовою) та 19 додатків, розміщених на 302 сторінках. Основний зміст викладено на 188 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 461 рисунок, 32 фотоілюстрації. Загальний обсяг роботи складає 517 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено базові методологічні й теоретичні положення; сформульовано мету й задачі наукового пошуку, об'єкт та предмет дослідження; з'ясовано наукову новизну одержаних результатів і практичне значення роботи; представлено відомості щодо апробації результатів дослідження та подано інформацію про структуру й обсяг роботи.

У **першому розділі** *«Проблема глибинного дослідження особистісних протиріч суб'єкта»* здійснено аналіз філософсько-психологічної літератури з проблеми глибинного пізнання; висвітлено результати аналізу наукових джерел з феномену особистісних протиріч; подано огляд наукових підходів до проблеми функціональних обмежень; виокремлено психологічні особливості осіб з обмеженими можливостями.

У розділі розглянуто категорію «пізнання», що представлена як основа розвитку психіки в її суперечливій сутності в працях філософів (Аристотель, Е. Гартман, Платон, І. Кант, К. Карус, Г. Лейбніц, Т. Ліппс, Ф. Ніцше, Б. Спіноза, І. Фіхте, А. Шопенгауер, Д. Юм) та психологів (А. Адлер, Ф. Александер, О. Ранк, В. Татенко, З. Фрейд, А. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг). Встановлено, що глибинне пізнання має свою специфіку, яка задається розумінням його предмету – цілісна психіка в її свідомих та несвідомих виявах: функціональна єдність та асиметрія (несумісність) сфер свідомого і несвідомого. Розкрито погляд психодинамічної парадигми на цілісність психіки

в суперечливій єдності та асиметрії сфер свідомого й несвідомого, що синтезовано виражає «Модель внутрішньої динаміки психіки» (Т. Яценко).

Проблема суперечностей у філософії представлена законом єдності та боротьби протилежностей (Гегель, Геракліт, І. Кант, Н. Кузанський, Ф. Мілетський, Піфагор, Платон, Сократ). Зокрема, подається розуміння того, що кожен об'єкт містить в собі протилежності, які знаходяться в нерозривній єдності й водночас – взаємовиключають одна одну. Єдність і боротьба протилежностей є джерелом саморуху і розвитку для особистості. Аналіз наукових джерел дає змогу констатувати, що суперечливість характерна природі психічного. Зокрема інстанція Ід за З. Фрейдом характеризується двома групами потягів – «до життя» та «до смерті», що розглядається вченим як внутрішній психічний конфлікт. Такий внутрішній конфлікт психіки є неусвідомлюваним Я, якому доступний лише інстинкт самозбереження. Особистісного вираження вказаний конфлікт психіки набуває в соціально-перцептивній взаємодії («людина – людина») за участі системи психологічних захистів. У науковій літературі виникнення внутрішнього протиріччя пов'язується з: травмою народження (О. Ранк), почуттям провини (М. Босс), базальною тривожністю (К. Хорні), депресивною тривогою (М. Кляйн, М. Малер, Р. Шпіц), психологічними захистами (А. Фрейд, З. Фрейд) та ін. Огляд наукових джерел дає змогу виокремити такі наслідкові явища внутрішнього протиріччя, як: тривога, немотивований страх, невпевненість у собі, невдоволення, пригнічений настрій, почуття відчаю, внутрішня напруга, зниження інтересу до себе самого та навколишніх.

Аналіз науково-психологічної літератури доводить, що поняття «суб'єкт з обмеженими функціональними можливостями» не є тотожним поняттю «інвалід» (О. Бабак, І. Гладка, Н. Дем'янова, В. Дмитрієва, Є. Клопота, О. Клопота, О. Купреєва, Н. Маліновська, О. Озоліна, Н. Рубцова, О. Романенко, О. Холостова). Поняття «інвалід» менше центрує увагу на психологічному аспекті, а в буквальному перекладі означає «непридатний». Термін «обмежені функціональні можливості» підкреслює здатність суб'єкта до самопізнання, саморозвитку за наявності певних фізичних вад.

Представлений у розділі аналіз наукової літератури дав змогу встановити, що феномен функціональних обмежень у дослідженнях пов'язується з комплексом неповноцінності (А. Адлер, Е. Клаперед, З. Фрейд, У. Штерн), захисними механізмами – компенсація, зверх компенсація, проекція, перенесення (А. Адлер, Л. Виготський, Т. Ліпс, М. Монтессорі, У. Штерн). Констатовано, що дієвість психологічних захистів пов'язана з глибинними витоками особистісних протиріч, що ускладнює суб'єкту розуміння смислових параметрів негативних емоційних станів, які деструктують взаємодію з іншими людьми. Встановлено, що фізичні вади можуть відігравати подвійну роль: породжують відчуття неповноцінності, слабкості й водночас, можуть

стимулювати творчість, пробуджувати талант та геніальність (випадки із Демосфеном, С. Хокінгом та ін.). Л. Виготський вказував, що вада може бути джерелом сили і пробуджувати талант. Обмежені фізичні можливості зумовлюють не лише слабкість, а й відкривають перспективи компенсаторно-просоціальної сублімації, що стимулює розвиток певних здібностей.

Психологічні особливості осіб з ОФМ досліджували В. Бочелюк, О. Купреєва, І. Мамайчук, О. Мещеряков, О. Романенко, Є. Синьова, І. Соколянський, Н. Соловйова, О. Ставицький, О. Суворов, А. Турубарова, Є. Холостова та ін. Узагальнення вказаних наукових праць дозволило виокремити особистісні протиріччя, властиві суб'єктам з ОФМ, а саме: висока оцінка себе ↔ відчуття власної неповноцінності, невпевненість, незадоволеність собою, аутоагресія; прагнення до незалежності ↔ очікування опіки, утриманські установки, інфантильність; прагнення поставити себе на один рівень з людьми, які не мають фізичних обмежень ↔ вороже ставлення до людей без фізичних обмежень; переживання через наявність вад ↔ негативне ставлення до людей з подібними обмеженнями; прагнення до спілкування з оточуючими ↔ негативне ставлення до оточуючих, агресія, самоізоляція; бажання бути прийнятим суспільством ↔ недовіра до світу, конфліктність, ворожість; відчуття провини ↔ схильність звинувачувати інших в своїх вадах; усвідомлення наявності фізичних обмежень ↔ не прийняття їх як частини себе; прагнення до самореалізації ↔ стратегія на уникнення невдач та ін. Аналіз наукової літератури вказує на розмаїття особистісно-захисного реагування суб'єкта на власну соматичну ваду: заперечення (ігнорування), гіперболізація, втеча в хворобу, орієнтація на отримання ренти через хворобу тощо. Встановлено, що ставлення суб'єкта до хвороби (недоліків) може бути амбівалентним, що проявляється в ініціативності або пасивності щодо форм та способів долання власних фізичних вад. Можлива «слідова реакція», яка породжується підвищенням тривоги при поліпшенні стану здоров'я через страх повторення захворювання (Б. Якубов).

Встановлено подвійну роль фізичної вади, що полягає в спрямованості до слабкості й, водночас, до компенсаторної активності.

В другому розділі *«Глибинна психокорекція студентів з обмеженими функціональними можливостями»* розкрито методологічні передумови глибинного пізнання та корекції внутрішніх протиріч; виявлено латентні детермінанти особистісних протиріч студентів з ОФМ; об'єктивовано деструктивні тенденції, що обумовлені активністю психологічних захистів.

Психодинамічний підхід, у форматі якого здійснено дисертаційне дослідження, centruє увагу на суперечності як на рушійній ланці динаміки психічних процесів. Метод активного соціально-психологічного пізнання спроможний забезпечити пошук джерела руху психічних процесів усередині них же самих, що узгоджується із відповідними законами філософії.

Матеріал другого розділу доводить, що фізичні деструкції впливають на психіку загалом; цей вплив може конкурувати за значущістю із необхідністю локалізації фізичної вади. Важливого значення набувають висновки фізіологів про наявність в мозку живих істот особливих структур, функцією яких є формування позитивних та негативних мотивацій, і що ці функції можуть автономізуватись та пробуджувати позитивні й негативні емоції (П. Анохін, Дж. Вілкі, Л. Лайтінен, О. Ухтомський). Врахування позиції фізіологів сприяло адекватному розумінню неоднозначності глибинно-психологічних наслідків травм, які мають вияв як у фізичних обмеженнях самореалізації осіб з ОФМ, так і в формуванні суперечливих тенденцій – «до життя» та «до психологічної смерті», до просоціальної сублимації і, водночас, актуалізації механізму «втечі в хворобу», самодепривації та ін.

Аналіз емпіричного матеріалу учасників АСПП з фізичними обмеженнями дав змогу підтвердити висновок психодинамічної парадигми, що за особистісними протиріччями стоїть базально-внутрішній конфлікт, заданий потягами «до життя» та «до смерті». Базально-внутрішній конфлікт є дотичним до формування базально-особистісних форм захистів. Останні синтезують залишкові, слідові осередки витіснень, що впливають на вектор спрямованості енергії суб'єкта, який має вияв у логіці свідомого та логіці несвідомого («іншій логіці»). Периферійні, ситуативні захисти, на противагу базальним, намагаються забезпечувати просоціальне обличчя особи шляхом відступів та викривлень соціально-перцептивної реальності на догоду ідеалізованому Я.

В поведінці особи можуть виявлятися особистісні протиріччя, що каталізуються базально-внутрішнім конфліктом і проходять шлях осуб'єктивування завдяки активності психологічних захистів в їхній функції маскування (кодування) смислових параметрів указанного базального конфлікту. Об'єктивність особистісних протиріч пов'язана із активністю базальних форм захистів, пізнання яких передбачає повздовжній аналіз (інтерпретацію) емпіричного матеріалу АСПП з орієнтованістю на виявлення інваріантних, ітеративних, повторюваних характеристик особи, що проявляються в поведінці. Психоаналіз емпіричного матеріалу поведінки студентів з ОФМ в процесі АСПП уможлиблює пізнання об'єктивних, базально-внутрішніх чинників, що детермінують особистісні протиріччя.

Усвідомлення суб'єктом об'єктивних чинників особистісних протиріч включає процес декодування змісту візуалізованих (определених) репрезентантів в їхніх індивідуалізованих виявах, що розкривається у спонтанній вербально-невербальній діалогічній взаємодії психолога із респондентом. Саме автоматизованість форм захисту породжує викривлення соціально-перцептивної інформації на вході, в процесі її розуміння та в дезадаптаційності поведінки.

Емпіричний матеріал дослідження дав змогу констатувати провідний глибинний чинник актуалізації особистісних протиріч осіб з ОФМ – едіпальну залежність, яка ретельно маскується від особи базальними формами захистів і проявляється в почутті провини із супутньою йому тенденцією до самопокарання.

У другому розділі науково виправдано центрується увага на специфіці й особливостях глибинної детермінації особистісних протиріч осіб з ОФМ; на глибинній їх обумовленості та детермінованості базально-внутрішнім конфліктом. Діагностико-корекційний процес АСПП пробуджує інстинкт самозбереження, сприяє розширенню самосвідомості осіб з ОФМ та здатності до аутопсихокорекції, самотерапії, що вивільняє енергію для самореалізації в процесі гармонізації психіки.

У третьому розділі *«Аналіз діагностико-корекційних результатів глибинного пізнання студентів з обмеженими функціональними можливостями»* здійснено аналіз емпіричного матеріалу психокорекційних груп, доведено, що пізнання особистісних протиріч можливе за умови застосування методик глибинно-психологічного спрямування, які спираються на спонтанність та невимушеність поведінки осіб з ОФМ.

В розділі представлено діагностико-корекційні можливості методик, застосування яких забезпечує пізнання психіки в її цілісності й суперечливій єдності: психоаналіз комплексу тематичних малюнків, робота з предметними моделями, каменями тощо. Доведено особливу ефективність психоаналізу комплексу тематичних малюнків у об'єктивуванні та нівелюванні особистісних протиріч. Методика психоаналізу тематичних малюнків засвідчує взаємозв'язок фізичної травми, захворювання з розвитком тенденції «до психологічної смерті» та можливим імпотуванням психіки. Аналіз комплексу тематичних психомалюнків дав змогу виявити логіку несвідомого («іншу логіку») та її асиметрію з логікою свідомого; посприям об'єктивуванню деструктивних тенденцій психіки в архетипних символах, що вказує на тенденцію повернення «в утробу», самопокарання, саморуйнацію та самодепривацію.

Доведено, що використання додаткових методик АСПП (робота з предметними моделями, каменями, психодраматичні фрагменти та ін.) актуалізує розвиток саморефлексії суб'єкта, сприяє пізнанню інфантильних детермінант особистісних протиріч. Структурно-семантичний аналіз емпіричного матеріалу дав змогу виявити вплив едіпальної залежності суб'єкта з ОФМ на розвиток суперечливих тенденцій його психіки, а саме: «до життя» ↔ «до психологічної смерті»; «до сили» ↔ «до слабкості»; «до людей» ↔ «від людей» (психологічна імпотенція). Деструктивні тенденції мають вияв в об'єктних відношеннях, інтроєктованих від батьків, що активно впливають на взаємини із оточенням та ставлення до самого себе.

У розділі доводиться, що особистісні протиріччя позначаються на: дискредитації особистісних гідностей інших людей; агресивності в ставленні до них; відстороненості від соціального життя; маніпулюванні оточенням; залежності від минулого; відчутті розчарованості, приниженості й безперспективності власного існування, що й обумовлює втрату перспектив на майбутнє, депресивність та схильність до самодепривації. Результати психоаналітичного узагальнення діагностико-корекційного процесу з використанням просторових моделей із каменів переконують у можливостях розширення самоусвідомлення суб'єктом глибинних витоків особистісних протиріч, що знижує тривожність, депресивність, сприяє нівелюванню відчуття самотності й меншовартості. Діагностико-корекційний процес в його діалогічності виводить людину на пізнання неповторності власної особистісної проблеми, що пробуджує ініціативу в її розв'язанні.

Результативність проходження студентами з ОФМ занять АСПП представлено в трьох форматах: *загальні* психокорекційні результати, що задаються асимілюванням принципів роботи груп АСПП; *індивідуалізовані*, що забезпечуються розв'язанням неусвідомлюваної суб'єктом особистісної суперечності психіки; *формалізовані* – що підтверджуються результатами застосування тестових методик. Формалізовані показники результативності глибинної психокорекції студентів з функціональними обмеженнями забезпечені використанням тестових методик, які орієнтовані на виявлення соціально-психологічної адаптації особистості та рівня тривожності. Особистісні зміни студентів виявлялись за результатами методик «Вимірювання рівня особистісної тривожності» (розробка Дж. Тейлора, адаптація Т. А. Немчина), «Діагностика соціально-психологічної адаптації» (К. Роджерса, Р. Даймонда), що реалізувались в експериментальній і контрольній групах. У процесі експериментального дослідження був використаний критерій радіально-кутового перетворення Фішера (ϕ).

Для проведення тестового дослідження була сформована репрезентативна група численністю 258 осіб, з якої 130 осіб складала експериментальна група (студенти з функціональними обмеженнями II-III груп інвалідності: 102 студенти з порушеннями роботи внутрішніх органів, тобто за загальним захворюванням (цукровий діабет, бронхіальна астма, серцева недостатність та ін.), 28 – з порушенням опорно-рухового апарату. Це студенти 1-5 курсів Спеціалізованого факультету для студентів-інвалідів РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», що навчались за різними спеціальностями і проходили курс психокорекції за методом АСПП. У склад контрольної групи входило 128 студентів (1–5 курси) з функціональними обмеженнями, що не проходили курс психокорекції за методом АСПП: 115 студентів Спеціалізованого факультету та загальних академічних груп РВНЗ «КГУ», 13

студентів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Якісний аналіз за окремими показниками (ϕ -критерій кутового перетворення Фішера) виявив такі зміни рівня тривожності (табл. 1): збільшення кількості досліджених з низьким рівнем тривожності в експериментальній групі (13,2 %) порівняно з контрольною (49,8 %), зниження показників високої і дуже високої тривожності (9,1 % і 8,2 %) в експериментальній групі після АСПП порівняно з показниками до АСПП (23,7 % і 25,5 %); зменшення кількості студентів з тенденцією до високого рівня тривожності (з 21,3 % до 11,3 %) і зростання тенденції до низького рівня тривожності (з 16,3 % до 21,6 %) в експериментальній групі після проходження АСПП. Дані, отримані експериментальним шляхом, доводять результативність методу АСПП щодо корекції тривожності, що підтверджується істотною відмінністю між контрольною (показник низької тривожності після завершення психокорекційного процесу в групах АСПП дорівнює 21,1 %) й експериментальною (відповідно, 49,8 %) групами.

Таблиця 1

Показники дослідження рівня тривожності при першому та повторному тестуванні учасників експериментальної і контрольної груп

Рівні тривожності	Відносна кількість (%) досліджуваних					
	До АСПП		критерій	Після АСПП		критерій
	Контрольна група	Експериментальна група		Контрольна група	Експериментальна група	
Низький рівень	14,3%	13,2%	0,27	21,1%	49,8%	5,25**
Середній (з тенденцією до низького)	14,0%	16,3%	0,55	14,0%	21,6%	1,71*
Середній (з тенденцією до високого)	20,4%	21,3%	0,19	20,3%	11,3%	2,13*
Високий	24,7%	23,7%	0,20	21,8%	9,1%	3,08**
Дуже високий	26,6%	25,5%	0,21	22,8%	8,2%	3,56**

Примітка: статистично значущі відмінності позначені *: * – ϕ критич. = 1,64 ($p < 0,05$), ** – ϕ критич. = 2,31 ($p < 0,01$).

Отже, між контрольною та експериментальною групами зафіксовано статистично значущі відмінності за всіма рівнями тривожності після проходження учасниками експериментальної групи діагностико-корекційних занять за методом АСПП.

Для оцінки ефективності психокорекції було проведено дослідження соціально-психологічної адаптивності (за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда) в учасників експериментальної і контрольної груп. Якісний аналіз

за окремими показниками (ϕ -критерій кутового перетворення Фішера) виявив такі зміни рівня соціально-психологічної адаптації в експериментальній і контрольній групі: збільшення прийняття себе в експериментальній групі (33 %) порівняно з контрольною (21,9 %) ($\phi = 2,14$, $p < 0,05$); прийняття інших (29,8 %, експериментальна група і 15,8 %, контрольна) ($\phi = 2,89$, $p < 0,01$); емоційний комфорт (33,7 % і 16,3 %) ($\phi = 3,5$, $p < 0,01$); інтернальність (27,4 % і 17,5 %) ($\phi = 2,05$, $p < 0,05$). Показники схильності відходу від проблем (ескапізм) становлять 16,8 % в експериментальній групі і 48,9 % – в контрольній ($\phi = 6,04$, $p < 0,05$), що вказує на позитивний результат – прийняття реальності й підвищення рівня здатності приймати рішення в складній ситуації.

Експериментальні дані доводять результативність методу АСПП у процесі адаптації студентів з функціональними обмеженнями, що підтверджують показники порівняння діагностичних результатів експериментальної і контрольної груп внаслідок психокорекційного ефекту. Результати експериментального дослідження за методикою «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса і Р. Даймонда констатують збільшення рівня соціально-психологічної адаптації в студентів, які брали участь у психокорекційних групах за методом АСПП. Студенти набувають емоційної стабільності, упевненості в собі, збільшується прагнення до успіху, підвищується рівень розуміння і прийняття себе й оточуючих, почуття внутрішнього комфорту, соціальна адаптація. Це підтверджує результативність глибинного пізнання з метою корекції та нівелювання особистісних протиріч і пов'язаних з ними деструкцій поведінки у студентів з ОФМ.

Результати проведених методик «Вимірювання рівня особистісної тривожності» (Дж. Тейлор) й «Діагностика соціально-психологічної адаптації» (К. Роджерс, Р. Даймонд) констатують, що внаслідок проходження психокорекційних занять за методом АСПП знизилася показники особистісної тривожності й дезадаптивності і підвищився рівень соціально-психологічної адаптивності студентів з ОФВ.

Результати дослідження дають змогу констатувати, що психокорекційні заняття за методом АСПП сприяли позитивним емоційним змінам осіб з ОФМ завдяки актуалізації переосмислення ними значущості травмивних переживань, що обумовлюють внутрішнє напруження. Усвідомлення самодеструктування психіки, приглушення інстинкту самозбереження обумовлює переорієнтацію їхньої активності на самозбереження та життєствердження, що сприяло соціальній адаптації, яка має вияв у зниженні особистісної тривожності; збільшенні життєствердних починань; сприйнятті інших людей такими, якими вони є; зростанні емоційного комфорту; гармонії внутрішніх самовідчуттів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз філософсько-психологічної літератури дав змогу констатувати, що суперечливість психіки іманентно їй притаманна і є неусвідомлюваним Я. Особистісного вираження суперечність набуває у взаємодії суб'єкта з оточуючим світом, особливо в системі «людина – людина», за участі психологічних захистів. Виникнення внутрішнього протиріччя обумовлено можливими травмами народження, едіповим періодом розвитку суб'єкта, що продукує почуття провини й базальну тривожність. Загострення протиріч відбувається під тиском соціальних обмежень, заборон, табу едіпального типу. Здійснений аналіз дав змогу визначити негативні наслідки особистісних протиріч, такі як: тривога, пригнічений настрій, відчуття розпачу, напруги, почуття провини, самозвинувачення, невдоволення собою, втрата здатності радіти, відчувати задоволення, щастя, що знижує інтерес до життя.

Узагальнення наукових джерел вказує, що при депривації потреб блокується реалізація особистісного потенціалу, що породжує дисфункції психіки й затримку особи в інфантильних, нереалізованих інтересах. Встановлено, що особистісне реагування суб'єкта на захворювання (фізичну ваду) може мати захисний характер, що посилює особистісні протиріччя й проявляється в депресивних станах, пов'язаних із втечею в хворобу. Виокремлено такі особистісні суперечності суб'єктів з ОФМ, як: бажання бути прийнятим суспільством «на рівних» ↔ негативне ставлення до здорових людей; прагнення до самостійності ↔ схильність до звинувачень інших у своїх слабкостях та ін. Констатовано, що фізичні вади можуть відігравати подвійну роль: породжувати відчуття неповноцінності, слабкості й, водночас, стимулювати творчість, пробуджувати талант і спонукати до самореалізації. Таким чином фізична вада може стимулювати прояв сили та сублімаційно-компенсаторну активність.

2. Специфіка глибинного пізнання полягає у врахуванні синтезу функціональних особливостей сфер свідомого й несвідомого та їхньої асиметрії. Глибинна сутність пізнання психіки визначається його орієнтованістю на функціональну дотичність сфер свідомого і несвідомого, тобто на їхню спільну результативність, що має вияв в імплікативному характері психіки, який є ниткою Аріадни в діалогічній взаємодії психолога з респондентом. Останнє є здобутком психодинамічної теорії й відповідної методології, що покладена в основу дисертаційного дослідження. До передумов ефективності глибинного пізнання відноситься: дотримання принципу додатковості в двох формах його реалізації – «невід'ємність сфер свідомого і несвідомого» та принцип «із іншого» (несвідомого). Отже, жодна із сфер психіки не може бути адекватно пізнана поза врахуванням іншої сфери; енергетична активність несвідомого має експлікативне спрямування назовні; смислові аспекти поведінки є неусвідомленими; існує нерозривна єдність

(невід'ємність) прояву свідомого і несвідомого в акті спонтанної активності суб'єкта; демаркація експлікації обох сфер може бути здійснена лише повздовжнім аналізом емпіричного матеріалу; багаторівневі й багаторазові інтерпретації спонтанно-поведінкового матеріалу є невід'ємною характеристикою глибинного пізнання.

Виявлення глибинних чинників особистісних протиріч здійснювалось як теоретико-аналітичним, так і емпіричним шляхом у процесі структурно-семантичного аналізу стенографічного матеріалу.

3. Теоретичний аналіз літератури, зокрема джерел ортодоксального психоаналізу, дав змогу виявити наявність глибинного, базально-внутрішнього конфлікту між життям та смертю. Емпірично доведено, що ці аспекти вказаного базального конфлікту нерівнозначно представлені в сфері свідомого та несвідомого, відповідно: Я знайоме лише з інстинктом самозбереження. Протиріччя психіки об'єктивуються в двох провідних тенденціях: «до життя» і «до психологічної смерті». Останні знаходять вияв у супутніх тенденціях: «до сили» та «до слабкості», «до людей» і одночасно – «від людей». Базально-внутрішній конфлікт трансформується в поведінку шляхом осуб'єктивування психологічними захистами, що виражається в особистісних протиріччях.

Структурно-семантичний аналіз стенограм дав змогу виявити особистісні протиріччя осіб з ОФМ, які задані провідними тенденціями: прагнення до компенсації фізичних вад ↔ блокування потенціалу; тенденція «до самонародження» ↔ тенденція повернення «в утробу»; прагнення подолати фізичні вади ↔ втеча в хворобу; прагнення до цілісності ↔ неприйняття себе; прагнення до внутрішньої гармонії ↔ самодепривація, мазохізм, самоізоляція, самоімпотування тощо.

4. Посередником у взаємозв'язках свідомого з несвідомим є система психологічних захистів, що осуб'єктивує спонтанно-поведінковий матеріал. Доведено, що автоматизовані форми захистів інтегрують психіку специфічними способами, які ґрунтуються на відступах від небажаної реальності («пустот», обумовлених витісненнями) на догоду ідеалізованому Я. Специфічність інтеграційної функції захистів полягає в їхніх можливостях деформації соціально-перцептивної інформації шляхом створення бажаних для Я ілюзій, що ослаблюють необхідність сублимаційних зусиль, спрямованих на нівелювання порушеного балансу самовідчуттів при зіткненні з об'єктивною реальністю. З огляду на те, що фізичні вади особи позначаються на психіці загалом, автоматизований захисний вплив нерідко може обумовлювати деформацію свідомості та дезадаптаційний ефект більше, ніж реальна фізична вада особи. Глибинне дослідження спрямоване на об'єктивування істини, усвідомлення якої особою з ОФМ сприяє розв'язанню нею внутрішньої суперечності психіки (особистісної проблеми) й гармонізації внутрішнього самовідчуття.

5. Результативність дослідження констатовано на методологічному рівні – введенням у глибинно-дослідний процес категорії базально-внутрішнього конфлікту (життя↔смерть), що осуб'єктивується захистами в процесі трансформаційного переходу в особистісні протиріччя. Об'єктивність дослідження пов'язана з екологічною валідністю, що визначається самоплинністю розгортання діагностико-корекційного процесу в діалогічній взаємодії психолога з респондентом. Основоположну роль в АСПП відіграють принципи роботи – рівність позицій, взаємоприйняття один одного, емпатія, взаємопідтримка та ін., які асимілюються особами з ОФМ у процесі АСПП й забезпечують розвиток здібностей оптимізації взаємин з іншими людьми внаслідок пробудження саморефлексії й соціально-перцептивного інтелекту. Прогресивні зрушення виявляються і в здатності осіб з ОФМ до розв'язання особистісних протиріч, що знижує активність енергії мортідо (руйнація) та посилює вияви лібідо (конструктив, творчість) в самореалізації та сублимаційно-компенсаторній активності. За результатами дослідження сформульовано рекомендації практичним психологам, що зорієнтовані на оптимізацію процесу глибинного пізнання особистісних протиріч осіб з ОФМ, обумовлених відступами від реальності та соціально-перцептивними викривленнями.

Проходження навчання в групах АСПП осіб з ОФМ сприяє розширенню й поглибленню соціально-перцептивного інтелекту, що дає поштовх (внаслідок пробудження інстинкту самозбереження) до аутопсихокорекції щодо ослаблення деструктивних чинників та посилення лібідно-конструктивних самозмін.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні статистики й динаміки глибинних процесів та їхнього впливу на формування особистісних протиріч суб'єкта.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

а) статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології:

1. Некрут Т. В. Феномен мазохизма у студентів с функціональними обмеженнями (на матеріалі АСПП) / Т. В. Некрут // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психология. – Сб. ст. : – Ялта : РИО КГУ, 2011. – Вып. 33. – Ч. 2. – С. 229–236.

2. Некрут Т. В. Архетипическая сущность образа «яйцо» и его презентация в самовизуализации студентов с функциональными ограничениями / Т. В. Некрут // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психология. – Сб. ст. : – Ялта : РИО КГУ, 2012. – Вып. 35. – Ч. 1. – С. 237–246.

3. Некрут Т. В. Глубинное познание: философско-психологический взгляд / Т. В. Некрут // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психология. – Сб. ст. : – Ялта : РИО КГУ, 2012. – Вып. 36. – Ч. 1. – С. 257–266.

4. Некрут Т. В. Уход в болезнь, как парадоксальное решение личностных противоречий студентами с ОФВ / Т. В. Некрут // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психология. – Сб. ст. : – Ялта : РИО КГУ, 2013. – Вып. 39. – Ч. 1. – С. 279–287.

5. Психодинамический подход к проблеме психокоррекции лиц с ограниченными возможностями здоровья [Текст] / Т. В. Некрут // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Сер. 12. Психологічні науки. – 2014. – № 45 (69). – С. 213–217.

б) статті у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз:

6. Некрут Т. В. Введение в практику активного социально психологического познания / Т. В. Некрут // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психология. – Сб. ст. : – Ялта : РИО КГУ, 2014. – Вып. 45. – Ч. 1. – С. 380–388.

7. Некрут Т. В. Проблема функциональных ограничений в психологической литературе / Т. В. Некрут // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психология. – Сб. с.: – Ялта : РИО КГУ, 2014. – Вып. 44. – Ч. 1. – С. 370–377.

в) колективна монографія:

8. Некрут Т. В. Мазохізм та його співвіднесеність з самодепривацією / Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта: колект. монографія / Т. С. Яценко, В. І. Бондар та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 48–72.

г) статті, опубліковані в збірниках матеріалів наукових конференцій:

9. Некрут Т. В. Возможности метода АСПП в развитии самосознания [Текст] / Т. В. Некрут // Развитие гуманитарных наук. Проблемы и перспективы: материалы междунар. научн.-практ. конф. (Катовице (Польша), 28-30 сентября 2012 г.). – Катовице : Ведза Повшехна, 2012. – С. 57–59.

10. Некрут Т. В. Феномен личностной проблемы в психокоррекции / Т. В. Некрут // Материалы IV Междунар. научн.-практ. конф. [«Актуальные проблемы теоретической и прикладной психологии»], (Ереван (Армения), 25-27 октября 2013 г.). – Ереван, 2013. – С. 328–330.

11. Некрут Т. В. Проблемы глубинной психокоррекции личностных проблем лиц с ограниченными возможностями здоровья / Т. В. Некрут // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Тенденції розвитку педагогіки та психології в ХХІ столітті»], (6-7 грудня 2013 р., м. Одеса, Україна). – Одеса, 2013. – С. 20-23.

12. Некрут Т. В. Объективирование в архетипной символике «травмы рождения» / Т. В. Некрут // Материалы III междунар. научн.-практ. конф. [Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях] (Прага (Чехия), 5-6 марта 2013 г.). – Прага: Vedecko vydavatelske centrum «Sociosfera-CZ», 2013. – С. 72–75.

13. Некрут Т. В. Взаимосвязь значимых переживаний и психической травмы / Т. В. Некрут // Материалы Междунар. научн. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов 2013». – Москва, Россия, 2013 г. – Режим доступа: <http://lomonosov-msv.ru>.

14. Некрут Т. В. Диагностика и коррекция в различных теоретических подходах в психологии / Т. В. Некрут // Материали II Всеукр. наук.-практ. интерн.-конф. [«Проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні»], (24 жовтня 2013 р., м. Умань, Україна). – Умань, 2013. – С. 21–23.

АНОТАЦІЇ

Некрут Т. В. Глибинне пізнання особистісних протиріч студентів з обмеженими функціональними можливостями. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія та історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2016.

У дисертації представлено теоретико-методологічні основи глибинного пізнання, яке ґрунтується на точності процесуальної діагностики, що реалізується в єдності з психокорекцією. Теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено наявність провідної детермінанти особистісних протиріч – базально-внутрішнього конфлікту, який задає енергетичне спрямування психіки (життя↔смерть), що пов'язано з енергією лібідо (життя, любов) та мортідо (руйнація). У свідомості суб'єкта більшою мірою представлені лібідні порухи активності через співвіднесеність їх з інстинктом самозбереження відповідно до вимог соціуму та цензорського контролю Супер-Его. Доведено, що на рівні глибинних процесів наявна безконтрольність свідомістю тенденції «до смерті», що апіорі створює передумови поглиблення небажаних наслідків фізичного травматизму осіб з ОФМ.

Застосування методу АСПП дало змогу надати діагностико-корекційну допомогу особам з ОФМ, що сприяло розширенню та поглибленню самоусвідомлення й розв'язанню особистісних протиріч. Метод АСПП впроваджено в практику вузівської підготовки студентів з ОФМ та підтверджено його результативність, на що вказують: підвищення адаптивності до соціуму осіб з ОФМ, зниження тривожності, самодеприваційних виявів та досягнення гомеостазу психіки.

Ключові слова: активне соціально-психологічне пізнання, базально-внутрішній конфлікт, корекція, несвідоме, особистісні протиріччя, процесуальна діагностика, рефлексія, свідоме, структура психіки, суб'єкт з обмеженими функціональними можливостями.

Некрут Т. В. Глубинное познание личностных противоречий студентов с ограниченными функциональными возможностями. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки. – Луцк, 2016.

В диссертации представлены сущностные характеристики глубинного познания, которое основывается на точности процессуальной диагностики, реализующейся в единстве с психокоррекцией. Методология и принципы организации метода АСПП создают предпосылки для актуализации глубинных факторов личностных противоречий, которые эксплицируются в смысловые параметры в замаскированном виде, что требует их декодирования. Теоретически обосновано и эмпирически подтверждено наличие глубинной детерминанты личностных противоречий – базально-внутреннего конфликта, который задает энергетическое направление психики (жизнь↔смерть), связанное с энергией либидо (жизнь, конструктив) и мортидо (разрушение). Сознанию субъекта в большей степени представлены либидные аспекты активности ввиду их соотносительности с инстинктом самосохранения и требованиями социума, синтезированными в Супер-Эго. В диссертации доказывается, что на уровне глубинных процессов складывается ситуация бесконтрольности (активности) тенденций «к смерти», что априори создает предпосылки усугубления нежелательных последствий физического травматизма лиц с ОФВ. Активность защитной системы обеспечивает маскировку тенденции «к смерти», что создает параллель существования с тенденцией «к жизни». Исследование доказывает необходимость обеспечения «встречи» (в диагностико-коррекционном процессе) противоречивых образований в плоскости сознательного, что способствует их разрешению. Раскрыто их отличие от базально-внутреннего конфликта, в частности личностная составляющая противоречий указывает на осубъективирование психологическими защитами, которые маскируют от Я смысловые параметры. Метод АСПП, лежащий в основе диссертационного исследования, позволил предоставить диагностико-коррекционную помощь субъекту с ОФВ, что способствовало расширению и углублению самосознания и решению личностных противоречий. Проявление гармонизации психики объективируется в стабилизации направленности энергии субъекта с

функциональными ограничениями в либидно-сублимационном русле. В практику вузовской подготовки студентов с ОФВ внедрен метод АСПП и подтверждена его результативность, на что указывают: повышение адаптивности к социуму, снижение тревожности, самодепривационных проявлений и общая гармонизация их психики.

Ключевые слова: активное социально-психологическое познание, базально-внутренний конфликт, бессознательное, коррекция, личностные противоречия, процессуальная диагностика, рефлексия, сознательное, структура психики, субъект с ограниченными функциональными возможностями.

Nekrut T. V. Depth cognition of personality contradictions of students with limited functional abilities. – On the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2016.

Dissertation represents theoretical and methodological bases of depth cognition, which is grounded on the processual diagnostics precision that is realized in unity with psycho correction. It was theoretically grounded and empirically confirmed the presence of leading determinant of personality contradictions - basal internal conflict, that specifies the energetic direction of psyche (life - death), that is connected with libido energy (life, love) and mortido energy (destruction). In the subject's consciousness the active libido movements are largely represented through their correlation with the self-preservation instinct according to the socium requirements and censor control of superego. It was proved that at the depth processes level the consciousness uncontrollability of "to the death" tendency is available, that a priori creates preconditions of undesirable consequences of physical traumatism deepening of people with limited functional abilities (LFA).

The application of active social and psychological cognition method (ASPC) made it possible to provide diagnostic and correctional assistance to persons with LFA that contributed to expansion and deepening of self-consciousness and solving of personality contradictions. The method of active social and psychological cognition was introduced into the practice of higher educational establishments' training of LFA students and confirmed its effectiveness, as indicated by: increase of adaptability to the socium of people with LFM, decrease of anxiety, self-deprivation expressions and reaching the psyche homeostasis.

Keywords: Active social and psychological cognition, basal internal conflict, conscious, correction, personality contradictions, processual diagnostics, psyche structure, reflexion, subject with limited functional abilities, unconscious.

Підписано до друку 09.11.2016 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 408. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.